

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشگاه داکا مجموعه حکیم حبیب الرحمان

اثر: دکتر محمدکاظم کهدویی*

(ص ۴۷ تا ۸۵)

چکیده:

یکی از مجموعه کتابخانه‌های اهدایی به دانشگاه داکا، کتابخانه مرحوم حکیم حبیب‌الرحمان است. حکیم که در طب و تاریخ مسلمانان و امور مذهبی و سیاسی، کتابهایی نوشته، به سبب علاقه وافر، مجموعه‌ای از نسخه‌های خطی و کتابهای چاپ سنگی در هند، بویژه کتابهای فارسی، فراهم آورده و بازماندگان وی، آن را به کتابخانه دانشگاه داکا اهدا کرده‌اند. از بین کتابهای خطی که در آن کتابخانه نگهداری می‌شود، تعدادی نیز از اهمیت خاصی برخوردار است؛ از جمله کتاب «داستان عبرت بار» که سرگذشت مولانا عبیدالله عبیدی از شاعران و نویسندگان قرن ۱۹ میلادی است. در این نوشتار، فهرست کتابهای خطی آن کتابخانه عرضه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: حکیم حبیب‌الرحمان، داکا، دانشگاه داکا، مجموعه، مجموعه اهدایی، کتابهای خطی.

***

دانشگاه داکا به سال ۱۹۲۱ میلادی در شهر داکا (پایتخت امروزی بنگلادش) تأسیس شد که دپارتمان فارسی، یکی از شش دپارتمان (گروه) بود که در آغاز افتتاح گردید. کتابخانه دانشگاه نیز از همان زمان فعالیت خود را آغاز کرد و امروزه حدود چهارصد هزار جلد کتاب را در خود جای داده است. از جمله مجموعه‌های اهدایی به کتابخانه دانشگاه داکا کتابخانه حکیم حبیب‌الرحمان است با تعدادی از نسخه‌های خطی به زبان فارسی که بعضی از آنها نیز اهمیتی خاص دارد. از جمله «داستان عبرت بار» که سرگذشت مولانا عبیدالله عبیدی، از شاعران و نویسندگان قرن نوزدهم

*- عضو هیأت علمی دانشکده ادبیات دانشگاه بزد

میلادی کشور بنگلادش است که به دست خود او نوشته شده است. مشکل اصلی کتابهای خطی آن کتابخانه آسیب دیدگی کتابهاست که به سبب رطوبت بالای هوا (در حدود ۹۸٪) دچار کرم خوردگی شده و در بسیاری موارد غیر قابل استفاده است.

در این مقاله، نسخه‌های خطی به ترتیب الفبا مرتب شده است.

(۱) شماره ۲۰۲ HR آه سرد و ناله درد موضوع: دینی - اخلاقی
از: خواجه میر درد

نوع خط: نستعلیق، کاتب: میر ظهیر علی، معروف به میر نور علی، سال تصنیف: بین سالهای ۱۰۹۰-۱۱۵۳ ه. ق. سال کتابت: ۱۲۶۸ ه. (۱۸۲۵ م.). قطع ۲۱×۱۳ سانتیمتر، ۳۷۶ ص ۱۵ سطر، ۳۳۱ باب.

آغاز: بسم... حمد الهی کجا از دست من بی دستگاه کما هو حقه سرانجام خواهد یافت.

پایان: امروز باران به شدت بارید و کار سقف مکان حکیم صاحب به اتمام رسید.

(۲) شماره ۱۰۹ اختیارات بدیمی در مرکبات مستعمل موضوع: طب
مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: نامعلوم، سال کتابت: ۹۷۸، قطع: ۲۴×۱۷، ۵۱۴ ص ۲۱ سطر، دو فصل.

آغاز: کنند و بر نفرس طلا کنند، درد آن ساکن گردانند.

پایان، استعمال کنند که نافع بود انشاء الله تعالی والله اعلم بالصواب تمام شد بعون الله. توضیح: ۲۸ صفحه از آغاز کتاب افتاده، و در مجموع به سبب آسیب دیدگی فراوان، قابل استفاده نیست.

(۳) شماره ۱۷۸ اختیارات قاسمی (دستورالاطبا) موضوع: طب قدیم
[فرشته]

از محمد قاسم استرآبادی ملقب به هندوشاه، مشهور به فرشته، ق ۱۱ ه. حدود ۱۰۱۵ ه. نوشته.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: آغامرزا ولد مرزا ظهور علی، کتابت: ۱۲۸۳ بنگلا (۱۲۸۸ هـ)
 قطع ۲۲ × ۳۲ سانتی متر، ۱۸۶ ص، ۲۵ سطر.
 آغاز: حمد مرخدای راکه بر ما حکم ارسلناک إلا رحمة للعالمین.
 پایان: تحریراً فی التاریخ بیست و سیوم ماه بیساکهه ۱۲۸۳ بنگلا به خط خود آغا مرزا
 ولد مرزا ظهور علی مرحوم. فقط.
 توضیح: این کتاب در صفحات ۱۶۹ تا آخر یک مجموعه ۳۵۵ صفحه‌ای قرار دارد و
 دو بخش دیگر آن عبارت است از: خواص الاغذیه (۱-۱۵۳) و رساله تیپوسلطان
 (۱۵۴-۱۶۸).

(۴) شماره ۱۱۴ اخلاق محسنی موضوع: اخلاق
 از ملا حسین الکاشفی بیهقی
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: حسینعلی بن آقا علی، سال کتابت ندارد (حدود ق ۱۳ هـ)
 قطع: ۱۱ × ۱۸، ۳۷۸ ص، ۱۴ سطر.
 آغاز: صلعم تتمیم مکارم اخلاق و تکمیل محاسن اوصاف است.....
 پایان: به حق این عاصی پر معاصی دعا کند.
 توضیح: کتاب جلد ندارد و بسیاری از آن ورق ورق شده، ولی قابل استفاده است.
 بعضی از صفحات هم از موربانه آسیب دیده است.

(۵) شماره ۱۲۹C ادویه هندی موضوع: طب قدیم
 از: محمد شریف خان ولد حاذق الملک حکیم محمد اکمل خان
 نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: عین‌الله بن احمد، تاریخ کتابت: ۱۲۷۱ هـ (۱۲۶۱
 بنگلا) قطع: ۱۷ × ۲۷، ۲۴۹ ص، ۱۷ سطر.
 آغاز: برگ درختان سبز در نظر هوشیار.
 پایان: هر که خواند دعا طمع دارم
 زانکه من بنده گنهکارم.
 توضیح: این کتاب برای مولوی منصور علی صاحب، خلف مولانا سعادتعلی خان
 بهادر صاحب قلم نگاشته شده است.

- ۶) شماره ۱۰۶ اسکندرنامه
 موضوع: منظومه
 از: نظامی گنجوی
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد (حدود ۱۱ هـ)، قطع: ۲۲×۱۵،
 ۲۰۸ ص، ۱۵ سطر.
 آغاز: خدایا جهان پادشاهی تو راست.
 پایان: قوی کرد بر جنگ بازوی خویش بکشید با همترزوی خویش.
 توضیح: پایان کتاب افتادگی دارد و به سبب کرم خوردگی زیاد، قابل استفاده نیست.
- ۷) شماره ۱۸۱ بدایت المخلوق
 موضوع: معرفت نفس و عقل...
 از: جمال محمد
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمد بن اسحاق، سال کتابت: ۱۲۱۵ هـ، قطع: ۲۹×۲۰،
 ۱۷ ص، ۲۱ و ۳۰ سطر. پنج باب (دل، عقل، نفس، عشق و حسن)
 آغاز: حمد بی نهایت مرخدای را، عزوجل، که دلهای انسان را به چراغ عقل منور
 ساخته.
 پایان: عقل از خود رفت و محو مطلق گشت. هر شی که در کان نمک رفت، نمک شد.
 توضیح: کتاب به سبب آسیب موریانه، تقریباً غیر قابل استفاده است.
- ۸) شماره ۴۸۵ بوستان خیال
 موضوع: داستان عشقی
 از: محمد تقی الجعفری الحسینی متخلص به خیال
 این کتاب به معزنامه نیز شهرت دارد که داستان عشق شاهزاده معزالدین است که با
 اقبالشاه همراه می شود. تاریخ تصنیف و کتابت آن معلوم نیست، اما در آغاز و پایان هر
 فصل، مهر «بهادر شجاع علیخان ۱۲۲۳» زده شده که ممکن است تاریخ ۱۲۳۰ هـ یا ۱۲۰۳
 یا ۱۲۲۳ از جلوس پادشاهان تیموری هند باشد.
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۲۹×۲۳، ۸۶۲ ص، ۲۱ س.
 آغاز: بسم... ابتدای سخن به نام خداست هم کریم و رحیم و راه نماست
 پایان: والا برای معلوم کردن قصه، این عبارت هم کافیهست. والسلام.
 توضیح: کتاب تعمیر، ولی ورق ورق شده است.

۹) شماره ۴۸۸ بهارستان غیبی موضوع: تاریخ مغول در آسام، بنگال و...
از: میرزا نتهان

این کتاب که میرزا نتهان معروف به شتانبان و ملقب به علاءالدین، درباره تاریخ جنگهای مغولان تیموری در ناحیه آسام، بنگال یهارو... نوشته، به صورت عکسی است نه خطی، و در دو مجلد نگهداری می شود.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع، ۱۸×۲۴، ۶۵۴ ص (در دو مجلد) ۲۱ سطر.

آغاز: بعد از انشاء حمد و ثنا مرحضرت شاهی را... (از قسمت A)
پایان: قسم اختتام پیوست و یادگار چندین هزار ساله گشت، و تمم بالخیر (از قسمت B)

۱۰) شماره ۲۰۱ بهار گلشن موضوع: اشعار عاشقانه
مؤلف: ناشناخته

کتاب، مجموعه ای است در دو قسمت که قسمت اول ۹۶ ص اشعار اردوست و نام «بهار گلشن» بر بالای صفحه دوم نوشته شده است. بخش دوم که ۹۸ ص دارد، اشعار فارسی است و مثنوی عاشقانه، که به نظر می آید گزیده ای از یک اصل باشد.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۱۳/۵ × ۲۳/۵، ۹۸ ص، ۱۲ سطر.

آغاز: بسم... به نام آنکه جان را زندگی داد سخن را جوهر فرخندگی داد.
پایان: مرا منصور کن در جنگ این دار زگرد دار جلادان نگه دار.
توضیح: بعضی قسمتها به سبب کرم خوردگی زیاد قابل استفاده نیست و پایان آن هم افتاده است.

۱۱) شماره ۱۹۹ پنج گنج موضوع: علم صرف
از: محمد

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۱۵×۲۳، ۱۳۵ ص، ۱۱ سطر (پنج باب)

آغاز: بسم... الحمد لله علی ما خلق الانسان و انطق له اللسان
پایان: و هما مجزومان، نحو: اضرب و لا تقرب. تمام شد.

توضیح: بسیاری از جاها کرم خوردگی دارد؛ ولی هنوز قابل استفاده است.

(۱۲) شماره (A-E) ۱۲۱ تاریخ مرهته (مراتها) موضوع: فال گرفتن، تعبیر خواب و...
مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: منوهر داس، سال کتابت: ۱۲۰۱ - ۱۲۱۹ هـ قطع:
۱۳/۵×۱۹، ۵۳۸ ص ۱۴ سطر، ۵ فصل (خوابنامه، بیان المصادر، تاریخ مرهته، مجمع
انصاری، دستور العمل مطبخ
آغاز: چون خواهد که فال بیند، اول وضو کند.
پایان: اول گندم را باریک...
(ادامه آن افتاده است)

توضیح: الف) این مجموعه با تاریخهای مختلف ز ۱۲۰۱ - ۱۲۱۹ نگاشته شده و هر
فصلی هم با نام خدا و سلام و صلوات بر پیامبر و جانشینان آن حضرت شروع شده
است. از ص ۳۲۲ - ۳۶۰ به سبب آسیب موریانه پاره پاره شده و پایان آن هم به سبب
مرمت و بازسازی غیر قابل خواندن شده است.

ب) تاریخ مراتها در خصوص تاریخچه مراتها در هند است (استان مهار اشترا) که
توسط نواب علی ابراهیم خان، به زبان فارسی نوشته شده و سرگرد پولار به زبان
انگلیسی ترجمه کرده و در ۳۲ صفحه در سال ۱۸۱۱ به چاپ رسانده است.

(۱۳) شماره ۱۲۰ تاریخنامه موضوع: ماده تاریخهای متعدد
مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد: سال کتابت: بعد از سال ۱۲۵۳ هـ (چون آخرین ماده
تاریخ ضبط شده مربوط به سال ۱۲۵۳ هـ است. قطع: ۱۳×۱۹، ۱۰۳ ص در ۱۰۳ برگ، ۹ سطر.
آغاز: تاریخ رحلت خلیل النساء....
پایان: وای مرزا کرد رحلت زین جهان (۱۲۵۳ هـ)
توضیح: به سبب آسیب موریانه تقریباً غیر قابل استفاده است.

(۱۴) شماره ۴۶۳ تحفه الاحرار موضوع: منظومه

از نورالدین عبدالرحمان جامی (۸۱۷ - ۸۹۸ هـ) و سومین منظومه از هفت اورنگ.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ظهیر علی معروف به نور علی، سال کتابت: ۱۲۶۸ بنگلا

(۱۲۷۸ هـ)

قطع ۱۳×۲۱، ۱۲۲ ص، ۱۵ سطر (۲۰ مقاله و یک خاتمه)
آغاز: بسم... حامداً لمن جعل جنان کل عارف مخزن اسرار کماله...
پایان: مهرنه خاتمه این کتاب شد رقم خاتم تم‌الکتاب
توضیح: بعضی جاهای کتاب کرم خوردگی دارد، ولی قابل استفاده است.

(۱۵) شماره ۱۱۵ تحفة القراء موضوع: علم قرائت

از: مصطفی القاری

نوع خط: نستعلیق: کاتب: مصطفی القاری بن محمد ابراهیم تبریزی، سال کتابت:

۱۲۲۲ هـ

قطع: ۱۲×۱۹، ۶۷ ص، ۱۱ سطر (مقدمه و ۱۲ باب)
آغاز: اوست از اول قران تا آخر قران.
پایان: من شهرالربیع الثانی سنه ۱۲۲۲ من هجرة القدسی نبوی.
توضیح: در فصل دوم در خصوص سوره‌های قرآن و وقفها و تعداد آیات و... مطالبی نوشته است.

(۱۶) شماره ۱۲۸ تذکره موضوع: تذکره

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، سال کتابت ندارد، قطع: ۲۱×۲۶، ۷۴۹ ص
(۶۶ ص اول آن افتاده است) ۱۳ سطر.

آغاز: درویش یوسف شاطرت خواهد شدن.
پایان: مهر بر خاک رهش بی پا و سرگردیده است.
توضیح: به سبب افتادگی از اول و آخر از مؤلف و کاتب و... چیزی در دست نیست. در وسط کتاب بسیاری از صفحات خرد شده و تقریباً غیر قابل استفاده شده است.

(۱۷) شماره ۱۷۹ ذخیره اسکندرانی (ترجمه) موضوع: اکسیر، طلسم، امراض و...

مترجم: محمدباقر نجم‌ثانی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: احتمالاً محمدباقر نجم‌ثانی، سال کتابت: ۱۲۸۵ بنگلا

(حدود ۱۲۹۵ هـ) قطع ۵/۱۵×۲۴، ص ۱۴۴، ۱۳ سطر.
 آغاز: بسم... آرایش دیباچه نسخه کاینات و زینت فهرست... موجود است
 پایان: اشتراک در اطلاع این کتاب، موجب اخلاص عظیم و افساد جسیم است. والله
 اعلم بالصواب.
 توضیح: بعضی جاهای کتاب آسیب دیده، ولی هنوز قابل استفاده است.

(۱۸) شماره ۱۰۰ تقویم الاغذیه (طب الملوک) موضوع: طب
 مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع ۱۳×۱۶، ص ۷۵، ۱۵ سطر
 (۳۷ باب)

آغاز: الحمد لله الذی ابدع الاقلال والعناصر.
 پایان: بر طعام نشاید خورد.
 توضیح: در صفحات دست راست جدول رسم شده و ضمن بیان یکی از غذاها،
 خواص و ویژگیهای آن به ترتیب ذکر شده است. تمامی صفحات دارای کرم خوردگی و
 تقریباً ۴ خط آخر آن غیر قابل استفاده است.

(۱۹) شماره ۲۰۵ تکمیل الایمان موضوع: عرفان و عقاید کلامی
 از: عبدالحق محدث دهلوی (متوفی ۱۰۵۲ هـ)

نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمدعلی جان، سال کتابت: ۱۲۸۰ هـ، قطع: ۱۶×۲۰،
 ۱۶۸ ص، ۱۷ سطر.

آغاز: بسم... صحیحترین حدیثی که راویان مجالس دین و محدثان مدارس یقین.
 پایان: والله توفیقه محمدعلی جان در شادی محل تحریر یافت.
 توضیح: در ۱۰۰ صفحه اول ذکر احادیث و ترجمه آن به شعر، و در قسمت دوم
 مسائل دینی و عرفانی به صورت نثر آمده است.

(۲۰) شماره ۴۸۳ تواریخ بنگاله موضوع: تاریخ بنگاله

از: عبدالرؤف وحید متخلص به فریاد
 نوع خط: نستعلیق، قطع: ۱۵×۲۳، ص ۶۹۰، ۱۵ سطر، حدود سال ۱۸۴۰ م به بعد

چاپ سنگی شده، ولی به اشتباه جزء نسخه‌های خطی قرار گرفته است.
آغاز: بنام خداوند کون و مکان خداوند انس و خداوند جان
پایان: مراین نامه را قدردانی کند به شیوا زبان ترزبانی کند

(۲۱) شماره ۱۹۴ چند غزل از دیوان شمس تبریزی موضوع: غزل

مولوی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد. سال کتابت ندارد، قطع: ۲۰×۲۹، ۱۲ ص، ۱۷ سطر.
آغاز: با همه بشنو که بیاید شنید قصه شیرین غریبانه را
پایان: باب اللسان مغلق شو خاموش مرد چون صبا

(۲۲) شماره ۱۵۳ حالات حافظ رحمت خان سبزواری موضوع: زندگینامه

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب ندارد، سال کتابت: بعد از ۱۸۳۴ م (سال تألیف ۱۲۲۳ هـ)
قطع: ۱۵×۲۴، ۴۲ ص، ۱۳ سطر.
آغاز: کیفیت بر این گونه است که حافظ رحمت خان سبزواری بود از قوم افغان.
پایان: به تحقیق از هذا بنده اختیارها کم است به هر چه که خواهد بدهد.
توضیح: اگر چه مؤلف آن نامشخص است، اما افتادگی ندارد از نظر تاریخی هم اهمیت دارد.

(۲۳) شماره ۲۱۹ حبیب السیر فی اخبار افراد البشر موضوع: تاریخ عمومی جهان

از: خواندمیر

غیاث الدین بن همام الدین (ف. حدود ۹۴۱ هـ) معاصر امیر علیشیر نوایی.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت ندارد، قطع: ۲۳×۳۰، ۸۰۰ ص، ۳۱ سطر.

آغاز: بسم... لطایف اخبار لآلی نثار انبیاء عالیقدر و شرایف آثار معالی
پایان: اللهم اغفر... والمسلمین و المسلمات الاحیاء منهم.
توضیح: نام این کتاب را در جایی «حظ الاکبر» اثر مولانا صاعدالدین معرفی کرده بودند، اما اشتباه است. کتاب اصلاح شده و وضعیت آن بد نیست. در بعضی جاها کرم

خوردگی دارد.

(۲۴) شماره (f) ۱۹۹ حسن و عشق
موضوع: زیبایی و عشق و دین
نعمت خان عالی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتاب ندارد، قطع: ۱۵×۲۳، ۱۳ ص، ۱۸ سطر.
آغاز: بسم... حدیث عشق شد زیب دهانم چون شمع افتاد آتش بر زبانم.
پایان: خون می بیچاره در هجران مباد. تمام شد قصه حُسن و عشق من تصنیف نعمت
خان عالی.
توضیح: به سبب کرم خوردگی بسیار، بعضی جاها قابل استفاده نیست.

(۲۵) شماره ۴۸۱ حمله حیدری
موضوع: تاریخ زندگی علی (ع) به شعر و...
از: راجی

این کتاب منظومه‌ای است مثنوی، اثر ملابمانعلی راجی کرمانی (ق ۱۳) در احوال و
مناقب علی بن ابیطالب که به نام ظهیرالدوله محمد ابراهیم خان قاجار سروده شده است.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، مثال کتابت: ۱۳۰۱ هـ، قطع: ۲۲×۳۰، ۷۳۴ ص، ۲۰ سطر.
آغاز: مثالی بیارم کنون از خرد که دانی چه سودت از او می‌رسد.
پایان: تویی مهتر و سروراهل شام چه ظلمت ز تو شام دارد عوام
توضیح: نام این کتاب در کتابخانه «در بیان اهل بیت خاندان آن حضرت» ثبت شده و
نامی از مؤلف نیز برده نشده است. کتاب ۳ مجلد در یک جلد است که اول و آخر آن هم
افتاده است. در آغاز جلد دوم، مَهری زده شده است از «ولی الله» که تاریخ ۱۱۶۳ هـ را
نشان می‌دهد؛ ولی در پایان جلد دوم، با خط قرمز نوشته است: «تمام شد دفتر دویم،
تحریر فی تاریخ پانزدهم شهر جمادی الاول سنه ۳۰۱ بمنه، احمد احمدی» که احتمالاً
مراد ۱۳۰۱ هـ است.

(۲۶) شماره ۱۶۱ خطوط (نامه‌های) نواب بهادر
موضوع: نامه‌نگاری

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمد حبیب‌الله، سال کتابت: ۱۸۹۳ م. قطع: ۱۹×۲۸

۱۳۰ ص، ۱۲ سطر.

آغاز: به والا خدمت سرا پا عنایت مولوی صاحب مخدوم و مکرم
پایان: الحمدلله تمام شد، کار من نظام شد، محمد حبیب الله، فی التاريخ نهم ماه اکتبر
سنه ۱۸۹۳ عیسوی، یوم دوشنبه.

(۲۷) شماره ۱۷۸   خواص الاغذیه   موضوع: طب قدیم

از: حکیم میرقربانعلی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: آغا مرزا ولد مرزا ظهور علی، سال کتابت: ۱۲۹۲ هـ /
۱۲۸۲ بنگلا

قطع: ۳۲×۲۲، ۱۵۳ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: الحمدلله رب العالمین و العاقبه للمتقین.

پایان: و ادویه خوشبو و صاحب شفا الاسقام که مضرطعم است مصلح آن سکنجبین.
توضیح: این کتاب گزیده‌ای است از کتابهای مخزن الادویه و ذخایر التراکیب که کاملاً
سالم و قابل استفاده است ولی رو به خرابی می‌رود و ورقهای آن در حال
کنده شدن است. در ۸ صفحه از آن هم نام میوه‌های فارسی به عربی ترجمه شده است.

(۲۸) شماره ۱۴۴   داستان عبرت بار   موضوع: زندگینامه

عبیدالله عیبدی

مولوی عبیدالله عیبدی سهروردی، از شعرا و نویسندگان قرن سیزدهم هـ است که
به سال ۱۳۰۲ هـ ق از دنیا رفته است و داستان عبرت بار، زندگینامه‌وی، به دست خود اوست.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: عیبدی، سال کتابت: ۱۲۹۱ هـ قطع ۱۸×۲۴، ۱۷۲ ص، ۱۴ سطر.

آغاز: سرگذشت دیرین روزگار این سیاه دلفکار.

پایان: محکوم حکم دست کمال عنان علم.

(۲۹) شماره ۱۲۶   دستورالانشا (نسخه انشا)   موضوع: نامه نگاری

از: یارمحمد

نوع خط: نستعلیق و نستعلیق شکسته، کاتب: شیخ محمد صادق ولد شیخ محمد

معصوم، سال کتابت: ۱۲۱۱ هـ (۱۲۰۳ بنگله)، قطع ۵/۱۵×۲۳/۵، ۲۹۰ ص، ۱۶ سطر.

آغاز: ثنای آفریننده نور در چشم و روح در جسم

پایان: نوشته بماند سیاه بر سفید نویسنده را نیست فردا امید.

توضیح: این کتاب در مجموعه‌ای است به نام «نوباوه» که شامل «نصاب الصبیان»، «گلدسته» و «دستورالانشا» است.

۳۰ شماره ۱۲۹ دستورالعمل موضوع: طب قدیم

از: حکیم شفاهی خان

نوع خط: شکسته نستعلیق، کاتب: علی بن حکیم محمد هاشم خان بن حکیم محمد احسن خان،

سال کتابت: ندارد، قطع ۱۷×۲۷، ۱۵۷ ص، ۱۳ سطر.

آغاز: باب اول در امراض سر و دماغ.

پایان: گاهی بدون نبات بنوشند. تمام شد هذا الكتاب دستورالعمل،

توضیح: بسیاری از صفحات، به سبب کهنگی از بین رفته و قسمتهایی نیز دارای کرم خوردگی است. تاریخ و محل کتابت ندارد. در پایان نام «احمدالحق» به تاریخ ۱۲۸۱ بنگلا (۱۲۹۰ هـ) نوشته شده که مربوط به سالها پس از کتابت است و احتمالاً این احمدالحق. همان ابوموسی احمدالحق قریشی، مؤلف کتاب «شرح فارسی قصیده بانث سعاد» باشد که به سال ۱۳۱۸ هـ آن را نوشته است.

۳۱ شماره ۲۲۰ دلائل البول موضوع: فقهی و داروهای گیاهی

شیخ محمد مبارک

نوع خط: شکسته نستعلیق، کاتب: گوهر علی، سال کتابت: ۱۲۱۸ هـ قطع، ۲۰×۲۲، ۳۳۲ ص، ۱۶ سطر.

آغاز: بسم... بعد از سپاس حکیم مطلق، جل ذکره.

پایان: ندور ممنوع و چادر پوشانیدن بر قبر... نباید کرد.

توضیح: این کتاب ادامه رساله‌ای است به نام «دلائل النبض». بسیار کرم خوردگی دارد و غیر قابل استفاده است و خواندن آن هم براحتی میسر نیست.

(۳۲) شماره ۱۵۴ دیوان آصفی موضوع: منظومه

از: آصفی قهستانی هروی (ص ۹۲۳ هـ)

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ۱۲۱۷ هـ قطع: ۲۰×۱۵، ۱۰۴ ص،
۱۸ سطر

آغاز: کز رشک تو بر روی گل افتاد شکنها [این مصرع دوم از بیت دوم است]
پایان: قسمت، تمام شد هدایت‌الکتاب من تصنیف دیوان آصفی.
توضیح: به سبب آسیب بسیار، چندان قابل استفاده نیست.

(۳۳) شماره ۱۰۸ دیوان امیر خسرو موضوع: شعر فارسی

از: امیر خسرو دهلوی

خسرو فرزند سیف‌الدین محمود از شاعران بزرگ زبان فارسی در هند است که در
سال ۷۲۵ هـ در دهلی در گذشته و مزارش در کنار مزار پیرو مرادش نظام‌الدین اولیا قرار
دارد.

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد. قطع: ۳۰×۱۹، ۴۴۲ ص،
۱۸ سطر.

آغاز: [افتادگی دارد ولی ابتدای صفحه اول آمده] بنی آدم گیاهی گندم شیطان بود جایی.
پایان: تقدیر کنی این غم تنهایی را.
توضیح: بخشی از کتاب دچار آسیب موریانه شده و بسیار پر غلط است و اوزان اشعار
نیز گاهی مغشوش شده است.

(۳۴) شماره ۲۰۳ دیوان بنگی موضوع: شعر فارسی

این کتاب مجموعه‌ای از اشعار شاعری است با تخلص «بنگی»

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۲۳×۱۵، ۱۲۶ ص،
۱۳ سطر.

آغاز: الهی راز عشق خویش بنما اهل عرفان را
پایان: کنت عاصی و لیس غیرک یار.
توضیح: کتاب بازسازی شده؛ اما بعضی قسمت‌ها به سبب کرم خوردگی افتاده است.

اول و آخر آن نیز افتادگی دارد.

(۳۵) شماره ۱۷۲ دیوان جلال اسیر موضوع: دیوان شعر فارسی

جلال اسیر

از میرزا جلال فرزند میرزا مؤمن شهرستانی

نوع خط: نستعلیق شکسته، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۲۰×۱۵، ۱۶۹ ص، ۱۲ سطر.

آغاز: تا چند خبر پرسی از بی سروسامانها.

پایان: بدین روزم نشاندی بیوفا انداختی رفتی.

توضیح: اشعار روی کاغذی نامرغوب نوشته شده، بعضی صفحات نیز به سبب کرم خوردگی قابل خواندن نیست.

(۳۶) شماره ۴۷۴ دیوان حافظ موضوع: دیوان شعر فارسی

از حافظ شیرازی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۳۰×۱۹، ۳۷۶ ص، ۱۴ سطر.

آغاز: الا یا ایها الساقی ادر کاساً و ناولها.

پایان: دم درکش و جام عیش را پر می کن.

توضیح: کتاب با خطی خوش و حاشیه رنگی نوشته شده، وضعیت نسخه به سبب کرم خوردگی مناسب نیست و در حال از بین رفتن است.

(۳۷) شماره ۴۷۱ دیوان حسن موضوع: نظم

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۲۰×۱۳، ۴۲۶ ص، ۱۷ سطر

آغاز: زغم چو جامه گل شاخ شد دل من.

پایان: یک جاریه گریز پا بود نشاط.

توضیح: کتاب در روزگار علاءالدوله محمدشاه نوشته شده، ولی چون ابتدا و انتهای

آن افتاده، مشخصات شاعر و کاتب معلوم نیست. وضعیت نسخه خوب است.

۳۸) شماره ۱۶۲ دیوان شمس تبریزی موضوع: دیوان شعر

از: مولوی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع ۲۹×۱۹، ۲۴۶ ص، از ۲۸-۱۸ سطر

آغاز: چاه را چون قصر قیصر کرده [این بیت در کلیات شمس، تصحیح فروزانفر، شماره ۱۹۳۷ است].

پایان: جور فنا نبودی اندر جهان فانی.

توضیح: آغاز و پایان کتاب افتاده، با چند قلم متفاوت نوشته شده، بعضی اشعار هم از دیوان شمس نیست.

۳۹) شماره ۴۷۵ دیوان صائب موضوع: دیوان شعر

از: صائب تبریزی

محمدعلی، فرزند عبدالرحیم اصفهانی تبریزی (۱۰۱۶ - ۱۰۸۱) از شاعران سده ۱۱ هـ
نوع خط: نستعلیق، کاتب ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع ۲۶×۱۷، ۱۳۳۰ ص، ۱۵ سطر
آغاز: آنچه بر خود می‌پسندی بر کسان آن را پسند.
پایان: آن گل به جیب ریختن این گل به سرزدن است.
توضیح: صفحه اول افتادگی دارد و صفحه دوم تذهیب شده است.

۴۰) شماره ۴۶۴ دیوان صائب موضوع: دیوان شعر

از: صائب تبریزی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع ۲۳×۱۵، ۲۶۰ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: به راه محمل جانان چنان بیخود نیم امشب.

پایان: فارغ بود ز هر دو جهان پاکباز من

توضیح: این کتاب، قسمتی از اشعار صائب است که اول و آخر آن افتاده و تقریباً تمام

صفحات دچار آسیب شده است.

(۴۱) شماره ۴۷۲ دیوان غنی موضوع: دیوان شعر

[غنی کشمیری]

ملا محمد طاهر غنی کشمیری (م. ۱۰۷۹ هـ).

نوع خط: شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد. قطع: ۱۳×۲۳، ۱۳۴ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: از دکانداری نیارد هیچکس روزی به دست

پایان: آخر به دروغ روی خود کرد سیاه

توضیح: شروع کتاب در واقع از صفحه ۲۰ است با این عبارت: «بسم... جنونی کوکه از قید خرد بیرون کنم پارا کنم زنجیر پای خویشتن دامان صحرا را» ممکن است در هنگام صحافی، جابجا آورده شده باشد. اگر چه کتاب اصلاح شده، ولی دچار آسیب موریانه بوده است.

(۴۲) شماره ۴۷۷ دیوان کمال موضوع: دیوان شعر

از کمال الدین مسعود خجندی (معاصر حافظ) است که به سال ۸۰۰ یا ۸۰۳ یا ۸۰۸ از دنیا رفته است.

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد. قطع: ۱۴×۲۷، ۲۸۶ ص، ۲۰ سطر

آغاز: رقیبا چند چون آب از تو پرسم پای او لرزان

پایان: که خواندی آن دم و بر خود دریدی. [این مصرع در دیوان کمال الدین مسعود

خجندی، به اهتمام ک شیدفر، چاپ آکادمی علوم اتحاد شوروی، انستیتوی

خاورشناسی، ۱۹۷۵ م، در قطعه شماره ۱۰۶۵ آمده و بدین صورت است: «که خواندی

آن دم و بر خود دمیدی»]

توضیح: کتاب اصلاح شده و وضعیت آن خوب است.

(۴۳) شماره ۱۴۹ دیوان مشفقی موضوع: شعر

از: مشفق

مشفق هروی در بخارا متولد شد و در عهد اکبر پادشاه به هند آمد. (تذکره شمع

انجمن، ص ۴۲۷)

نوع خط: نستعلیق، کاتب: قربان نظر، سال کتابت: ۹۸۴ هـ. قطع: ۲۲×۱۵، ۲۶۸ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: صراحی را زبان باده صیقل شد به محفلها

پایان: وداع تن و جان به آخر رسان.

توضیح: کتاب به خطی زیبا نگاشته شده، ولی به سبب آسیب بسیار موربانه: قابل استفاده نیست.

(۴۴) شماره ۴۶۵ دیوان میرنجات موضوع: شعر

از: میرنجات

نوع خط: نستعلیق، کاتب: گنجعلی بن کمال الدین، (ساکن شیراز) سال کتابت: ۱۱۲۲، قطع ۱۸×۱۱/۵ ۴۱۷ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: بسم... و به ثقتی دیوان مرحوم مغفور میرنجات رحمه الله، گرفتم مهر خاموشی ز لب طبع سخندان را.

پایان: به غیر عشق نداریم مأمنی و پناهی.

توضیح: این کتاب به سفارش امیرزاده میرزا محمد زکیا نوشته شده، و اگر چه ورق ورق شده و کرم خوردگی دارد، اما هنوز وضعیت آن خوب است. ۴۰۸ ص مربوط به دیوان نجات، و بقیه اشعاری پراکنده و با خطی متفاوت است.

(۴۵) شماره ۴۵۹ دیوان واضح موضوع: دیوان

از میرزا مرتضی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت ندارد، قطع: ۱۲×۶۲، ۳۷۰ ص، ۱۵ سطر

آغاز: بسم... سحر زهاتفی ای آفتای صبح سرور

پایان: کای خشک نهالان گلستان سیادت

توضیح: نام شاعر میرزا مرتضی است که در غزلی موشح در ص ۳۳۴ آمده و سال سرودن آن بعد از ۱۱۳۳ هـ است.

(۴۶) شماره ۴۶۹

دیوان واقف

موضوع: دیوان شعر

[واقف]

احتمالاً مولوی میران محی الدین، در اودگیر متولد شد و به خدمت مولوی علاء الدین لکهنوی و مولوی خیرالدین فائق کسب علم و دانش کرده و مرید دایی خود شاه منصور قادری است (شمع انجمن، ص ۵۲۰)

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد. سال کتابت: ندارد، قطع: ۲۳×۱۵، ۴۸۲ ص، ۱۶ سطر.

آغاز: بیداد تو می کشم چه سازم چون داد زخم که دادگر نیست.

پایان: زیست مشکل مرگ آسان شد نمی پرسی چرا؟

توضیح: اول و آخر کتاب افتاده، و کتاب به وسیله روکش صفحات تعمیر شده و بعضی جاها کلمات پاک شده است.

(۴۷) شماره ۹۶

ذخیره خوارزمشاهی

موضوع: طب

از: اسماعیل جرجانی

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۹۹۲ هـ قطع: ۲۴×۱۶، ۷۳۴ ص، ۱۹ سطر.

آغاز: بجا آوردن و ثمره علمی که مدتی از عمر خود اندر آن گذرانیده است.

پایان: از کتاب سیوم از ذخیره خوارزمشاهی بتوفیق الله، والصلوة علی خیر خلقک محمد وآله اجمعین.

توضیح: این کتاب شامل سه بخش است. بخش اول ۲۰ ص که صفحه اول آن افتاده و آغاز از صفحه دوم است. بخش دوم در ۱۶۴ ص، و بخش سوم در ۳۶۲ ص. بعضی جاها افتادگی و کرم خوردگی دارد. در پایان هر بخش نیز مهر جلال الدین امجد به تاریخ ۱۲۳۸ هـ درج شده است.

(۴۸) شماره (a) ۱۲۹

رباعیات

موضوع: شعر عرفانی

از: ابوسعید ابی الخیر

نوع خط: نستعلیق، کاتب: سعادتعلی، سال کتابت: ۱۲۲۷ هـ، قطع ۲۷×۱۷، ص

۱۶، س: ۱۹

آغاز: دنیا جم را و قیصر و خاقان را
پایان: شد کشته هر آنکه خویش را بر بازد.
توضیح: تعداد ۶۷ رباعی نوشته شده که به سبب آسیب فراوان، تقریباً قابل استفاده نیست.

(۴۹) شماره (B) ۱۷۸ رساله تیبوسلطان موضوع: طب

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ق ۱۳ هـ، قطع ۱۲×۳۲، ص ۱۴، و ۱۵ سطر

آغاز: بسم... بعد از حمد و صلوة بر رای دانشمندان اولوالابصار مخفی نماند که
پایان: پنجم آنچه در عروق است بفسد فقط.
توضیح: این رساله به دستور تیبوسلطان (از پادشاهان هند) نوشته شده، بعضی قسمتها کرم خوردگی دارد.

(۵۰) شماره ۱۰۲ رساله عطریه موضوع: عطریات و خواص گلها

از: نظام‌الدین محمود

نظام‌الدین محمود، مشهور به برامیان بن مولانا حبیب‌الله الشریفی.
نوع خط: نسخ و نستعلیق، کاتب: نظام‌الدین محمود، سال کتابت: ۹۸۷ هـ (۹) قطع:
۱۴×۲۰، ۱۱۱ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: منت خدای را عزوجل، که نسیم لطف عمیم او از عطرخانه کرم...
پایان: ششم رد بیان ساختن بهلوه اول.
توضیح: این کتاب در باره انواع گلها و خواص آنها و طریقه ساختن عطریات نوشته و تقدیم به عادلشاه شده که به سال ۹۸۷ هـ به تخت پادشاهی جلوس کرده است. چون قسمتهای بالا و پایین کتاب موریانه خورده و یا افتاده است، قابل استفاده نیست.

(۵۱) شماره (B) ۱۸۱ رساله موحدیه موضوع: توحید و معرفت

[احمد]

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ۱۲۱۵ هـ، قطع: ۲۰×۲۹، ص ۹،

۱۹ سطر

آغاز: ای زدرت بیدلان را بوی درمان آمده.

پایان: احمد عاصی نگرودد سینه ریش. رسالهٔ موحدیه تمام شد.

توضیح: این رساله در یک مجموعهٔ ۴ قسمتی آمده که بخش اول آن به زبان اردوست و باتوجه به بیت آخر آن، احتمال می‌رود که مؤلف، شخصی به نام احمد باشد.

(۵۲) شماره (A-D) ۱۱۱ رعات ابوالفضل عالمگیری موضوع: نامه‌های ابوالفضل از: نورمحمد

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: جانعلی، حیدرقلی، حسینعلی و محمدحسینی، سال کتابت: ۱۲۴۸ - ۱۲۸۸ هـ قطع: ۱۲×۲۱، ۸۵۸ ص، ۱۱ سطر.

آغاز: بعد از انشاء حمد و ثناء حضرت خداوند.

پایان: شهر جمادی‌الثانی سنه ۱۲۸۸ هجری نبوی مطابق ماه بهادول سنه ۱۲۷۸ موافق.

توضیح: این کتاب در ۴ بخش است که عبارت است از: رعات ابوالفضل، رعات عالمگیری،

تاج‌المنشآت (تاج محمد) و انشای رضا حسینی، در چهار رنگ مختلف، سالم و بدون آسیب دیدگی.

(۵۳) شماره ۴۸۴ روضة الشهداء موضوع: حوادث کربلا و عاشورا [کاشفی]

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۲۲۳ هـ قطع ۱۷×۲۸، ۷۷۶ ص، ۱۶ سطر.

آغاز: شود که در بخشش نعمت و راحت یکی از اکابر دین فرموده

پایان: موفور باد قدر پسر از جهان پدر

توضیح: چون اول و آخر کتاب افتاده، نام و کاتب آن بدرستی معلوم نیست، مه‌ری در آخرین صفحهٔ کتاب زده شده که نام «میرزا فیض‌الله» سال ۱۲۲۳ هـ را نشان می‌دهد؛ اما معلوم است که این کتاب «روضه‌الشهدا» و اثر ملاحسین کاشفی است.

(۵۴) شماره ۴۶۸ شرح گزیده شاهنامه مؤلف: ناشناخته
موضوع: منظومه

نوع خط: نستعلیق بد، کاتب: ندارد. سال کتابت: ندارد، قطع: ۱۵×۲۳، ۱۲۹ ص، ۱۵ سطر

آغاز: ایزد تعالی مرا قوت و حالی داده است.

پایان: زبس گنج و دیو نیز در نهان او شدند.

توضیح: این کتاب شرح بخشهایی از شاهنامه فردوسی است (از اواخر خان ششم داستان رستم تا اوایل داستان گرفتار شدن کاووس شاه در هاماوران) اول و آخر کتاب افتاده، و احتمالاً مؤلف آن توکل بیک باشد.

(۵۵) شماره ۱۷۵ شرح گلستان مؤلف: ناشناخته
موضوع: نظم و نثر

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۱۴×۲۴، ۳۳۶ ص، ۱۵ سطر

آغاز: و پرکار از خاطر اندیشه بسی زنگ زدودم.

پایان: تمام شد نسخه بدیع و نوادر شرح گلستان شیخ سعدی شیرازی قدس سرّه العزیز.

توضیح: اگر چه می‌توانست شرحی خوب باشد، اما به سبب افتادگی ص اول و آسیب فراوان از موربانه و خرابی کاغذ، غیر قابل استفاده شده و فقط تعدادی از ورقهای کتاب سالم مانده است. احتمالاً کاتب و مؤلف یکی باشد.

(۵۶) شماره (B) ۱۴۱ شناخت اسبان و علامات محمود و مذموم آنها موضوع: طب حیوانات
مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، سال کتابت: ندارد، قطع: ۱۵×۲۱، ۹۴ ص، ۱۵ سطر

آغاز: بر ارباب عقل و اصحاب دانش مخفی و محتجب نماند.

پایان: نیک قرنفل، پال بنگله فقط، تمام شد کار من نظام شد.

توضیح: این کتاب در اصل به زبان سانسکریت بوده که توسط ابو محمد صدیقی، مشهور به منشی به فارسی ترجمه شده است. بعضی قسمتها را موریا نه خورده و بسیار پر غلط و اشتباه است قسمت اول این کتاب، «طوطی نامه» اثر ضیاء الدین نخشی است.

(۵۷) همان ۱۰۴ ص طوطی نامه
موضوع: داستان
از: نخشی

از افسانه‌های کهن هندی است که ضیاء نخشی دهلوی بدایونی، (م ۷۵۱ هـ) تحریری از آن را فراهم آورده است و شخصی به نام محمد قادری در سال ۱۲۵۳ هـ آن را به صورت ساده و روان برای استفاده همگان نوشته است.
آغاز: بعد از جنس جنس ثنا و صفت پیدا کننده آسمان و زمین.
پایان: میمون از استماع این کلام پر غضب گردید و فی الحال خجسته را کشت.
توضیح: بسیاری از قسمتها را موریا نه خورده و چندان قابل استفاده نیست.

(۵۸) شماره ۹۹ طوطی نامه (در عبارت سیلیس و آسان) موضوع: داستان
اصل کتاب از ضیاء نخشی (م. ۷۵۱ هـ) است که محمد قادری، آن را در سال ۱۲۳۶ هـ به نثر ساده و روان برای استفاده همگان نوشته است.
نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمد قادری، تاریخ کتابت: ۱۲۳۶ هـ قطع: ۱۵×۲۱، ۱۲۲ ص، ۱۳ سطر.

آغاز: بعد از جنس جنس ثنا و صفت پیدا کننده آسمان
پایان: روز شنبه به وقت ماندن یک پاس روز به انجام رسید.
توضیح: بعضی از قسمت‌های کتاب به سبب افتادگی و کرم خوردگی قابل استفاده نیست. عنوان داستانها با خط قرمز نوشته و بالای هر اسمی (انسان یا حیوان) خط کشیده شده است و در پایان نیز ۱۹ دو بیتی به زبان اردو آورده شده است.

(۵۹) شماره ۱۲۳ طب شفاء المرض موضوع طب (منظوم)
از: شهاب الدین

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: بال کش دابر، تاریخ کتابت: ۲۴ رجب ۱۱۱۸ هـ

قطع: ۱۸ × ۲۶، ۲۶۲ ص، ۱۱ سطر.

آغاز: به توحید پروردگار

پایان: کاتب الحروف بال کش دابر، متوطن پرکنه جهانگیر نگر، والسلام والا کرام.
توضیح: کتاب آسیب فراوان دیده، اول آن افتادگی دارد. از ص ۶۰ - ۹۰ حدود ۵۰٪
خواناست و از صفحه ۹۴ به بعد قابل استفاده است. درباره تاریخ تألیف آمده است:
بہفصد زیادہ نود سال بود دہم روز از ماہ شوال بود»

(۶۰) شماره ۱۰۳ علاج اسپان موضوع: طب حیوانات
از: عبدالوہاب

نوع خط: نستعلیق بد، کاتب: شیخ محمد مراد، فرزند شاه سید محمد قوم قریشی،
منصبتار پادشاهی، تاریخ کتابت ندارد، قطع: ۱۴ × ۲۴، ۱۶۰ ص، ۱۷ سطر.
آغاز: زیادہ باشند تأثیر بد اثر ندهد، فصل ہفت دہم.

پایان: میانہ باشی این طور تبانہ را هیچ زار نباشد.

توضیح: این کتاب احتمالاً توسط شخصی به نام عبدالوہاب در روزگار محمدشاه،
پادشاہ غازی، در شاہ جہان آباد (دہلی) نوشتہ شدہ و اگرچہ اطراف آن، از موربانہ
آسیب دیدہ و در حال خرابی است، ولی قابل استفادہ است. ۵۶ صفحہ از آغاز کتاب
افتادہ و رسم الخط کتاب ہم خوانندہ را با مشکل روبرو می کند. دہ تصویر نقاشی شدہ
از اسب ہم در آن است. احتمالاً سال نگارش کتاب ۱۰۸۹ هـ باشد.

(۶۱) شماره ۱۹۲ فواد الکلام موضوع: بلاغت
از [عبدالکریم]

عبدالکریم بن شیخ عبدالعظیم بن شیخ محمد فایق بن شیخ محمد صادق
نوع خط: نستعلیق، کاتب: عبدالکریم، تاریخ کتابت: ۱۲۸۶ هـ (ماہ محرم الحرام، روز
جمعه) آوریل ۱۸۶۹ م. قطع: ۱۶ × ۲۴، ۱۲۸ ص، ۱۰ سطر.

آغاز: بسم... بہ نخستین بیان و افتتاح زبان واجب

پایان: و ماہ اپریل سنہ ۱۸۶۹ عیسوی، این نسخہ رونق انجام یافت وا... ولی التوفیق.
توضیح: اگر چہ جلدہای کتاب کندہ شدہ و از موربانہ آسیب دیدہ ولی ہنوز قابل

استفاده است و احتیاج به نگهداری دارد و محل کتابت آن «رنگپو» در بنگلادش است.

۶۲) شماره (۳- A) ۱۱۰ کتاب المصنفی فی سیرالنبی
مؤلف: ناشناخته، احتمالاً قطبی
موضوع: زندگینامه

نوع خط: نسخ، کاتب: عبدالحسین قطبی القاری الحسینی الحسنی، از فرزندان
میرقطب الدین صاحب، تاریخ کتابت: (۱۲ هـ، قطع: ۲۱×۱۴، ۱۷۰ ص، ۱۵ سطر
آغاز: الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی.
پایان: صاحب ولایت سرکار کرا صوبه اله آباد.

توضیح: کتاب به زبان عربی است و در باره زندگی رسول گرامی اسلام و صحابه،
دارای خطهای مختلف، به علت آسیب دیدگی زیاد، قابل استفاده نیست. بخشهای B و
C کتاب، یک قصیده عربی است از ابوالقاسم، و دیگری «صحیح الفیاض» پیرامون دین و
مذهب اسلام است.

۶۳) شماره ۴۷۰ کلیات فانی
موضوع: نظم
از: فانی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع ۲۳×۱۶، ۴۳۲ ص، ۱۵
سطر.

آغاز: این کمینه بی بضاعت به جبل المتین تصرف و اقتدار حضرت هدایت
پایان: دو به محنت بارکش و آن یک به راحت کامکار

توضیح: مجموعه اشعاری است از شاعری به نام فانی که در روزگار سلطان حسین
بهادرخان سروده شده است. صفحه اول افتاده و بقیه هم آسیب دیدگی دارد. با توجه به
بیت:

«زاقضای قضا این قصیده شد تحریر عجب نباشد تاریخش از حساب قضا»
که به حروف ابجد «حساب قضا» سال ۹۲۷ هـ خواهد شد و «از حساب قضا» سال
۹۳۵ هجری. احتمال می رود که تاریخ تصنیف این دیوان یکی از دو تاریخ یاد شده باشد.

۶۴) شماره ۱۵۱ کنزالفوائد
از: اسرارالله
اسرارالله بن میرزا محمدبن عبدالله چلبی بغدادی
نوع خط: نستعلیق، کاتب: اسرارالله، تاریخ کتابت: دوره تیموری، قطع: ۲۲×۱۴، ۹۱
ص، ۱۲ سطر
آغاز: اما بعد حمد قادر ستار و نعت احمد مختار و منقبت حیدر کرار.
پایان: و موجب بدنامی پادشاه و وخامت عاقبت او گردد. تمت.
توضیح: این کتاب به خط مؤلف است که در زمان سیدمحمدرضا خان بهادر مظفر
جنگ، نگاشته و تقدیم شده است و مجموعه‌ای است از اشعار و مکاتبه‌های آموزنده که
نام هر مطلب جدید را «فایده» گذاشته است.

۶۵) شماره ۱۱۸ گزیده اشعار شاعران داکا
از: منشی عبدالنعیم
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۳۱۰ هـ به بعد، قطع: ۲۴×۱۶، ۱۳۵
ص، ۱۰ سطر.
آغاز: ممبر کونسل چو شد نواب دهاکه مژده باد.
پایان: سبب سنت خلیل الله ۱۳۱۰
توضیح: این کتاب مجموعه اشعاری است که در وصف نواب احسن الله خان، ناظم
داکا سروده شده و یک قصیده اردو نیز در آن آمده است.

۶۶) شماره ۴۷۶ گلستان و بوستان [کلیات]
از: سعدی
نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۸۶۰ هـ قطع: ۲۴×۱۶، ۴۷۲ ص،
۱۹ سطر.
آغاز: دیدی بر فکر چندین حکیم گفت.
پایان: جرم لیلاج نباشد چو تو شطرنج نداری، تمت الکتاب بعون الله الملک العزیز
الوهَّاب.

توضیح: ابتدای آن افتادگی دارد و اگرچه تعمیر شده، ولی قبل از تعمیر دچار آسیب موریانه شده است.

۶۷) شماره ۴۸۰ لطایف الخیال
موضوع: نظم
از: میرزا محمد صالح

گردآوری شده توسط محمد نصیر بن محمد جعفرالنصیری العنیفی، متخلص به نصرت

نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمد نصیر بن محمد جعفرالنصیری، تاریخ کتابت: حدود ۱۱۰۴ هـ، قطع ۲۹×۲۱، ۶۰۶ ص، ۲۱ سطر.

آغاز: بسم... ای از تو بلند تارک و تاج سخن گوهر ز تو یافت بحر موج سخن پایان: تا جلوه داد سر و قیامت خرام را آمده هزار منکر محشر براه از او توضیح: مجموعه اشعاری است از بیش از هزار شاعر که اسامی آنان در آغاز به صورت الفبایی آمده و بین هر شعر نیز نام آن شاعر ذکر شده و بارنگ قرمز هم مشخص شده است. مقداری آسیب دیدگی دارد.

۶۸) شماره ۴۶۲ لطایف الطوائف
موضوع: لطایف
[صفی]

از مولانا فخرالدین، علی بن الحسن الواعظ الکاشفی، مشتهر به «صفی» متوفی به سال ۹۳۹ هـ ق

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۱×۱۲، ۳۷۳ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: بعد از ادای لطایف تمهیدات الهی و وظایف صلوات حضرت رسالت پناهی. پایان: بهلول بغدادی وقتی در بصره بود، او را گفتند دیوانه‌های بصره را بشمار، گفت آن خود.

توضیح: به سبب افتادگی صفحات آخر، نام کاتب و زمان کتابت نامعلوم است، حدود سال ۹۳۷ هـ در هرات نگاشته شده، تقریباً تمامی صفحات دچار آسیب شده و افتادگی دارد.

۶۹) شماره [E] ۱۲۹ مثنوی مهر و مهتاب موضوع: منظومه

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: عبدالوهاب، تاریخ کتابت: ۱۲۶۲ هـ، قطع: ۲۷×۱۷، ۲۳ ص، ۱۷ سطر.

آغاز: دل من مطلع انوار عشق است

پایان: بزین مهر سکوت اینجا زبان را

توضیح: به سبب آسیب موربانه قابل استفاده نیست

۷۰) شماره ۱۱۹ مثنوی نل و دمن موضوع: منظومه

از: فیض دکنی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ۱۱۶۰ هـ، قطع: ۲۰×۱۲، ۱۵۲ ص، ۱۴ سطر.

آغاز: ای در تک و پوی تو ز آغاز.

پایان: نامعلوم

توضیح: به سبب کرم خوردگی فراوان، قابل استفاده نیست.

۷۱) شماره ۱۲۲ مجربات حکیم امراالله موضوع: طب

از: حکیم امیرالله اکبرآبادی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، سال کتابت: ۱۳۱۱ هـ / ۱۹-۱ م، قطع: ۲۴×۱۵، ۴۸ ص. ۲۲ سطر.

آغاز: در امراض سر، برای دفع صداع مزمن

پایان: چون پخته شود و سرخ بود، برآرد.

توضیح: بعضی قسمتها دچار آسیب شده، احتمالاً مؤلف و کاتب یکی باشد.

۷۲) شماره (A-D) ۱۹۹ مجموعه موضوع: مدح

(۱) گلزار ابراهیمی

A - نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۳×۱۵، ۳۲ ص،

۱۷ سطر.

آغاز: بسم... ای از بر تو اهل تخت واکلیل سیل.

پایان: به پرتو خورشید جهان آرای با وجود.

توضیح: نخستین بخش از این مجموعه، گلزار ابراهیمی نام دارد، در وصف ابراهیم

شاه، اول و آخر آن افتاده و از مؤلف و تاریخ تألیف، چیزی دیده نمی شود.

همان، B

(۲) مکتوبات

موضوع: نامه نگاری

نوع خط: نستعلیق و شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع:

۱۵×۲۳، ۶۸ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: بسم... سبحان الله این چه فضل و احسان و کرم و امتنان است.

پایان: بیخود صهبای اخلاصند و این جرعه را اول ساغر دور دولت.

توضیح: مجموعه نامه‌هایی است به اشخاص مختلف، از جمله بیدل دهلوی. آخر

کتاب افتاده است.

همان C، ۹۵ ص

(۳) رساله درد دل

موضوع: دین و عرفان

از: خواجه میردرد

آغاز: بسم... نیازی انتهادرد آفرینی را که درد خود را در دالهی بندگان خویش جا داد.

پایان: که از عقل معاش و معاد هیچ ندارم و فعلی که مقید طاهر.

توضیح: میردرد، پیش از این «آه سرد و ناله درد» را نگاشته و چون تمام دردهای خود

را نگفته، این رساله را نوشته است. پایان کتاب افتاده و بعضی جاها موربانه خورده

است.

همان D،

نامه‌ها

موضوع: نامه نگاری

مؤلف: ناشناخته

نوع خط: شکسته و بد، آغاز: نامشخص

پایان: و بی آنکه تن نازک را از پیرهن عریان نسازند لب سر عشاق نخندد.

توضیح: به سبب آسیب موربانه، آغازی برای آن مشخص نیست.

موضوع: تفأل
مجموعه
(۱) فالنامه

شماره ۱۲۷

نوع خط: نستعلیق، کاتب، ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۰×۱۳، ۵۰ ص، ۱۱ سطر.

آغاز: فالنامه معظم مکرم است اولش.

پایان: تمام شد کار فی نظام هذا الكتاب بروز دوشنبه

توضیح: این مجموعه ۵۰ ص دارد که از ۱۵-۱ «فالنامه» و از ۳۷-۱۶ وفات‌نامه حضرت مصطفی (ص) آمده و از ۵۰-۳۸ چند طلسم و تعویذ است. در آغاز و پایان هر یک از بخشها، مَهر «محمد علی منصور، ۱۲۶۰ زده شده است.

موضوع: سرگذشت
مؤلف: ناشناخته

همان

(۲) وفات‌نامه

آغاز: حضرت محمد مصطفی (ص) هر که این وفات‌نامه را به روز جمعه یک بار بخواند.

پایان: تمام شد، کار فی نظام کتاب وفات‌نامه و غیره. بروز دوشنبه ماندن روز چهار کهری تمام.

موضوع: نظم
مؤلف: ناشناخته

شماره ۴۵۸

مجموعه اشعار

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۱×۱۰، ۴۵۰ ص، ۱۲ سطر

آغاز: امتحان صبر عاشق اینقدرها خوب نیست.

پایان: ای بیوفا بس است برای خدا بس است.

توضیح: اشعار شاعرانی چون حافظ، امیر خسرو، جلال اسیر، ناصر علی، امیر حسین و... در انواع قالبها آمده و یک جا هم به عنوان «بیاض قصاید فارسی امیر حسین» از آن نام برده‌اند.

مجموعهٔ خانی (۷۵) شمارهٔ ۹۸ موضوع: فقه شافعی

از: کمال کریم

نوع خط: نستعلیق، کاتب: کمال کریم، تاریخ کتابت: ۲۱ ماه رجب ۱۱۹۰ هـ اندازه: ۲۳×۱۵، ۴۰۴ ص، ۱۵ سطر.

آغاز: حمد و سپاس مرپادشاهی راکه دارالملک دولت آباد نهاد.
پایان: و بعضی گفته‌اند پیش از آفریدن زمین، تمام عالم برآب بود. والله اعلم بالصواب.
توضیح: بعضی قسمت‌ها کرم خوردگی و افتادگی دارد و قابل خواندن نیست.

مجموعه (۷۶) شمارهٔ ۱۵۶

موضوع: منظومه (۱) اسکندر نامهٔ بحری

[نظامی گنجوی]

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۱×۱۶، ۲۶۲ ص، ۱۵ سطر

آغاز: خرد هر کجا گنجی آرد پدید
پایان: بدو داد و دین هر دو پاینده باد.
توضیح: اشعار روی کاغذ آبی انگلیسی نوشته شده و با وجود ورق و ورق شدن آسیبی ندیده است.

همان (۲) مثنوی نان و حلوا موضوع: منظومه

از: شیخ بهاء‌الدین عاملی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: عبدالرحمان، سال کتابت: ۱۲۶۱ بنگلا (۱۲۷۱ هـ) اندازه: ۲۴×۲۱، ۱۰ و ۱۵ سطر.

آغاز: ایها الشاهی عن النهج القویم.
پایان: فهو ما معبوده الالهواه
توضیح: باخطی خوب روی کاغذ سفید و با عنوانهای قرمز رنگ نوشته شده است.

همان ۱۴ ص (۳) مناجات‌نامه موضوع: نظم و نثر
آغاز: ای زدردت بیدلان را بوی درمان آمده
پایان: آفتاب جمال الهی رو نماید آمین رب العالمین.

همان ۸ ص (۴) رساله حساب ماههای ثابت و... موضوع: نجوم
آغاز: ثور ثابت ماه جیه، خانه زهره.
پایان: عشر الف احد عشر الف هم برین قیاس شمار خواهد شد.
توضیح: همه صفحات دچار موربانه خوردگی شده و کاغذ آن هم الوان (آبی‌رنگ) است.

(۷۷) شماره ۱۵۸ مجموعه موضوع: تذکره، شعر، پند و...
مؤلف: ناشناخته

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۰×۱۲، ۱۲۵ ص، ۱۵ سطر
آغاز: معلوم شد که سالک و صاحب دل بوده است.
پایان: و علم فقه را از آن حضرت و اولاد او اخذ کرده‌اند.
توضیح: دارای شش بخش است. ۱. تذکره‌ای است از بعضی شاعران که به داکا سفر کرده‌اند (۴۵ ص)، ۲. اشعاری با تخلص جمیل (۳۷ ص)، ۳. نصایحی از نظام الملک به ملک‌شاه (۵ ص)، ۴. در باره ازدواج دوم ام‌کلثوم دختر امیرالمؤمنین علی (ع) (۶ ص)، ۵. در باره ازدواج دختر پیامبر (ص) (۲۰ ص)، ۶. پاسخ بعضی سؤالات که اهل سنت در باره مذهب جعفری پرسیده‌اند و جواب آن از قاضی نورالله شوشتری (۸ ص). بعضی جاهای کتاب آسیب دیده است.

(۷۸) شماره ۱۹۱ مجموعه موضوع: نظم
(۱) کلیات خان خانان بیرام خان

نوع خط: نستعلیق، کاتب: بهیود کاتب، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۳×۲۹، ۴۸ ص، ۱۷ س.

آغاز: شهی که بگذرد از نه سپهر افسر او اگر غلام علی نیست خاک بر سر او
 پایان: تیر تو ساخت مردم چشم مرا نشان تا بنگرم به چشم تو پنهان ز مردمان
 توضیح: اگر چه تاریخ کتابت ندارد، اما در صفحه ۶۵، در پایان یک مثنوی دو
 صفحه‌ای چنین نوشته شده است: تمت به رسم کتابخانه نواب نامدار عالم مدار
 خورشید اشتهار خان خانان، میرزا خان بهادر سپهسالار این نواب مرحوم مغفور خان
 خانان محمد بیرم خان بهادر شرف اتمام یافت در پرگنه جالنه پور، تاریخ هفتم شهر شوال
 سنه ۱۰۱۴ ه. ق. کتبه کمترین غلامان با خلاص بهبود کاتب غفر ذنوبه و سترعیوبه.
 این کتاب در سال ۱۹۱۰ م. در کلکته به چاپ رسیده است.

همان (۲) گزیده اشعار موضوع: شعر
 ۶۸ ص، تاریخ کتابت: ۱۹۰۲ م. به بعد.
 آغاز: عیدست و جام می ز سر از باد سرشار آمده
 پایان: زفرزند او نام او زنده باد در این خاندان دیر پاینده باد
 توضیح: این قسمت شامل اشعاری شامل قصاید، رباعیات، غزل و... از شاعران
 مختلف است و قصیده‌ای نیز از «آزاد» که در باره زلزله داکا سروده شده، آمده است، از
 صفحه ۱۲۶ تا ۱۷۸، اشعار مولانا سید محمود آزاد، به زبان اردو، نوشته شده است.

همان (۳) غزلهای فارسی شاهین موضوع: نظم
 ۳ ص
 آغاز: باد صباگو آن دلبر را
 پایان: ای خدای ذوالمنن ای پاک رب العالمین
 توضیح: این چند صفحه از ص ۳۸۸ - ۳۹۹ کتاب است و با مداد سیاه نوشته شده
 است و از مجموع ۵۲۸ صفحه بیش از یکصد صفحه، در لابلای کتاب یا در پایان آن،
 سفید و نانوخته است.

(۷۹) شماره ۱۹۵ مجموعه موضوع: شعر و صنایع شعری
 نوع خط: شکسته نستعلیق، کاتب: احتمالاً مصنف کتاب، تاریخ کتابت: ۱۱۵۲ ه. ق،
 قطع: ۲۵×۱۵، ۲۹۰ ص، ۱۳ سطر.

آغاز: بسم... اعنه ثنا راجع اند به سوی حق
 پایان: فرزند ارجمند موسوم به اسم الله مدّ عمره وافرأ شکرأ متکاثراً علی ذلک.
 توضیح: این کتاب مجموعه‌ای است آشفته و درهم که ۵۰ صفحه اول آن فارسی است به نظم و نثر و بیان بدایع لفظی، ۵۰ صفحه بعد عربی است که از کتاب «فوائد» مطالبی نوشته. از ص ۱۰۱-۱۵۲ «رساله انشا» به فارسی آمده که بیشتر نامه‌های ادبی است. از ۱۵۲-۲۵۶ عربی است به نام حاشیه بر میرزاهد ملاجلال از تصانیف علامه احمد عبدالحق، پس از آن فارسی است و احتمالاً ادامه رساله انشا، کتاب با خطوط مختلف و ناخوانا نوشته شده و به سبب کرم خوردگی، بسیاری از قسمتها غیرقابل استفاده است.

۸۰) شماره ۴۶۷ محامد حیدریه موضوع: خط، تاریخ، شعر و...

از: محمدصادق اختر

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۲۵۸ بنگلا (۱۲۶۸ هـ) قطع:
 ۲۵×۱۶، ۲۵۷ ص، ۱۹ سطر.

آغاز: بسم... سر بسجود آوردن خامه بدایع نگار در بارگاه حمد و ثنای حضرت
 آفریدگار

پایان: اندیشه تاریخ آن می داشت خاطر نکته دان هاتف چنین گفتا به من درجست
 گوهر علم را

توضیح: نسخه دیگری از این کتاب، تحت شماره D.V.460 با قطع کوچکتر موجود است و اگرچه اصلاح شده. اما بسیاری از صفحات به سبب کرم خوردگی قبل از تعمیر، از بین رفته و ناقص شده است. حکایت‌های لطیف و شیرین نیز در کتاب فراوان است.

۸۱) شماره ۴۶۰ محامد حیدریه موضوع: داستانهای اخلاقی و شعر

از: محمدصادق اختر

نوع خط: نستعلیق، کاتب: سید حسنین خان خلف سرچاندابن میرفیض مغفورین
 میرقدرت الله مرحوم، تاریخ کتابت: ۱۲۶۳ بنگلا (۱۲۷۳ هـ) قطع: ۲۱×۱۳، ۵۷۷ ص،
 ۱۴ سطر (سال تصنیف: ۱۲۳۷ هـ)

آغاز: بسم... سر به سجود آرد... خامه بدایع نگار
 پایان: هاتف چنین گفتا بمن درجست گوهر علم را.
 توضیح: چند صفحه هم در باره خطاطان فارسی نوشته، کاغذ آن بسیار نازک (از نوع
 هندی) است و ورق ورق شده و رو به خرابی می رود.

۸۲) شماره ۴۷۰ مخزن الاسرار موضوع: منظومه
 از: نظامی گنجوی
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد. قطع: ۲۷×۱۹، ۲۱۳ ص، ۱۱
 سطر.

آغاز: بسم.... هست کلید در گنج حکیم
 پایان: بنده تو بیچاره که این را نوشت عفو کنش جرم و عطا کن بهشت
 تمت هذا الكتاب مخزن الاسرار
 توضیح: وضعیت کتاب خوب است و در حال آسیب دیدگی از موریانه ها، بسیاری
 جاها سوراخ سوراخ شده است.

۸۳) شماره ۱۷۱ معدن الجواهر موضوع: داستانهای اخلاقی
 نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: حسین (جبین) چند، تاریخ کتابت: ۱۲۱۸ هـ، قطع
 ۲۱×۱۵، ۳۳۵ ص ۱۳ سطر.

آغاز: بسم... جهان جهان نیایش جهاننداری را سزد که...
 پایان: من نوشتم صرف کردم روزگار من نمانم خط بماند یادگار.
 توضیح: کتاب بدون نقطه گذاری نوشته شده که خواندن آن تا اندازه ای دشوار است.
 در خصوص نام کتاب در صفحه ۱۷ آمده است:

«چو نشد این نسخه لطیف تمام کردمش معدن الجواهر نام» شیوه داستانسرایی
 مانند مقامات حمیدی است. بیست صفحه آغاز کتاب به سبب کرم خوردگی زیاد،
 غیر قابل استفاده شده است.

(۸۴) شماره ۱۱۷   مفتاح الرحمان در تجوید قرآن   موضوع: قرائت قرآن

از: عبدالرحمان بن الفقيه ابی الحسن

نوع خط: نستعلیق، کاتب، احتمالاً مصنف کتاب، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۱۵×۱۹،
۲۵۶ ص ۱۱ سطر.

آغاز: حمد بیحد و ثنای بیعد حکیمی را که مضغه زبان را قوت گویایی بخشید.

پایان: کفو ابواو والف بحمدالله تعالی اولاً و آخراً.

توضیح: این کتاب در زمان بهادر عالمگیر نوشته شده است.

(۸۵) شماره ۱۵۵   مکتوبات یحیی منیری (یکصد مکتوب)   موضوع: نامه نگاری

از: زین بدر عربی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: احتمالاً مؤلف کتاب، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۱۶×۲۴،
۷۳۷ ص، ۱۵ سطر (سال تصنیف کتاب ۷۴۷ هـ است).

آغاز: سپاس بی پایان و ستایش فراوان مرحضرت پاک خداوندی را.

پایان: مکتوب شعر به حضرت مخدوم جهان شرف احمد یحیی منیری، قدس الله

العزيز اليوم پنجشنبه به وقت نماز العصر

توضیح: در باره مراتب و مقامات سالکان نوشته شده و عنوان نامه‌ها معمولاً به نام

شمس الدین است که نویسنده، وی را برادر خطاب کرده است.

(۸۶) شماره ۱۰۱   منافع القلوب   موضوع: فقه و مسائل عبادی

از: شیخ شمس الدین فرزند شیخ شهاب الدین فرزند شیخ غازالدین قریشی (?)

نوع خط: نستعلیق، کاتب: رحمت خان، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۱۵×۲۲، ۴۰

صفحه (از ۲۱-۶۰) ۱۴ سطر (۵ باب)

آغاز: به وقت فازه، دهن ناپوشیدن و چشم پوشیده.

پایان: ان أشرك بک شیئ و انا العلم

توضیح: به سبب افتادگی ۲۰ صفحه از اول متن، اطلاع از نویسنده اصلی و کتابت و...

نیست و در حال خراب شدن است.

(۸۷) شماره ۲۰۴ منتخبات فطرت مؤلف: ناشناخته
موضوع: نظم فارسی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع ۱۷/۵×۱۰، ۲۹۷ ص، ۱۱ سطر

آغاز: شهی گرد سربرش خلعت و تاج به دوش احمد او را بود معراج
پایان: زمن پرسید احوال تو را از هر که پرسیدم.
توضیح: این کتاب مجموعه‌ای از اشعار در موضوعات مختلف است که حدود قرن
دهم ه تألیف شده، در پایان آخرین صفحه آمده «منتخبات فطرت» اول کتاب افتادگی
دارد.

(۸۸) شماره ۹۷ منتخب داراشاهی مؤلف: ناشناخته
موضوع: طب

نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۱۲/۵×۲۲، ۲۶۴ ص، ۱۷ سطر.

آغاز: بسم... من طب داراشاهیه جهة امراض.
پایان: چون موم در آب گرم سخت می شود.
توضیح: به سبب کرم خوردگی زیاد، تقریباً غیر قابل استفاده است.

(۸۹) شماره ۴۵۸ منتخب مثنوی معنوی (لب لباب مثنوی) مفاهیم موضوعی در مثنوی
از: حسین بن علی الواعظ البیهقی المدعو بالکاشفی

نوع خط: نستعلیق، کاتب: محمد علی بن ضیاء الدین محمد، تاریخ کتابت: سال ۳۷
جلوس والا، قطع ۱۸×۱۱/۵، ۷۴۴ ص، ۱۳ سطر.

آغاز: بسم... عین اول در بیان جوامع اطوار شریعت در هفت نهر
پایان: تراست حارث و حافظ عنایت ازلی تراست حامی و ناصر پناه رب و
دود.

توضیح: کتاب بارها به چاپ رسیده است.

- ۹۰) شماره ۱۱۲   موالیات (؟) معالجات نبوی   موضوع: طب
 از: غلام امام (حکیم)
- نوع خط: نستعلیق بد، کاتب: غلام امام، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۰×۱۴، ۲۵۴
 ص، ۲۲ س
 آغاز: زمزمه تحمید سزاوار حکیم مطلق که در ادراک
 پایان: نویسنده را نیست فردا امید.
 موضوع: ناخوانا بودن خطوط و آسیب دیدگی فراوان، کتاب را غیر قابل استفاده کرده
 است.
- ۹۱) شماره ۱۲۹   می باید شنید   موضوع: پند و اندرز.
 از: محمدعلی رفعت ابن عتیق الله خان محسنی الواسطی
- نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ۱۱۵۹ هـ قطع: ۲۷×۱۷، ۳۶ ص، ۱۳
 سطر
 آغاز: الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی رسوله المرسلین و آله المعصومین و اهل
 بیته الطاهرین
 پایان: از همه بی نیاز است و محمود در سایر ازمنه.
 توضیح: «می باید شنید» تاریخ تألیف کتاب هم هست بعضی قسمتها به سبب
 کرم خوردگی از بین رفته است.
- ۹۲) شماره ۱۱۳   میزان طب   موضوع: طب
 از: محمد ارزانی، مسمی به محمد اکبر
- نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: آغا مرزا ولد علی بن مرزا آقا جان، تاریخ کتابت:
 ۱۲۹۳ هـ ۱۲۸۳ بنگله قطع: ۲۷×۱۷، ۵۴۴ ص، ۱۶ سطر
 آغاز: الحمد لله رب العالمین و الصلوة والسلام علی سید المرسلین و آله الطاهرین
 پایان: دام به وزن و پنج درم است و هر درمی نخودی است.
 توضیح: کتاب در سه بخش است: (A) در میزان الطب، (B) منتخب دستورالعمل
 شفای خان،

۳) رساله چوب چینی و عشبیه. بعضی ورقها کرم خوردگی دارد؛ ولی قابل استفاده است.

۹۳) شماره ۱۲۵ نسخه انشا (مجموعه قاسمی) موضوع: نامه نگاری
 از: منشی شیخ عصمت الله متخلص به نام
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: قاسم علیخان، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۵×۱۵، ۹۰ ص،
 ۱۲ س.
 آغاز: بادیه ضلالت را به شاهراه
 پایان: زانکه من بنده گنه کارم.

۹۴) شماره ۱۲۶ مجموعه موضوع: لغت و شعر
 (A) نصاب الصبیان (ابونصر فراهی)
 نوع خط: نستعلیق و شکسته نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع
 ۲۳×۱۵، ۲۴ ص، ۱۸ س.
 آغاز: زبعد حمد خالق بی ثنایی
 پایان: جزم بنیان و اساس اصل است شرفه کنگره

همان B نوباره موضوع: نامه نگاری
 از منیر سیف لاهوری
 سال تألیف: ۱۰۵۱ ه.
 آغاز: این منتخب از بخت نکو فرجامش
 پایان: و قرار زمانه لازمه اوقات و الاصفات بندگان
 توضیح: در پایان افتادگی دارد و به سبب آسیب فراوان، تقریباً غیر قابل استفاده است.

۹۵) شماره ۱۰۴ نقل طبی موضوع: طب
 نوع خط: نستعلیق، کاتب: ندارد، تاریخ کتابت: ندارد، قطع: ۲۵×۱۶، ۷۸ ص،
 ۱۵ سطر

آغاز: قرص کهربا نافع اسهالهای مختلف و نفت‌الدم و سوزاک.
پایان: و سطر او دراز کرده و قوت باه بیفراید.
توضیح: در آغاز کتاب نام «استرمحمد» نوشته شده، ولی در متن دیده نشد، به علت آسیب‌دیدگی فراوان قابل استفاده نیست.

موضوع: مناجات

مناجات‌نامه

شماره ۱۸۱ (۹۶)

از: خواجه عبدالله انصاری

نوع خط: نستعلیق خوش، کاتب: ندارد، سال کتابت: ۱۲۱۵ هـ قطع: ۲۰×۲۹، ۱۴
ص، ۲۱ سطر

آغاز: ای کریمی که بخشنده عطایی

پایان: در مسجد و خانقاه و در دیر و کنشت از روی حقیقت چو بینی همه جاست
توضیح: به سبب کرم خوردگی در حال از بین رفتن است.

پانوشته:

۱. وی به سال ۱۸۸۰ م. در شهر داکا (پایتخت کشور بنگلادش) به دنیا آمده و در اواسط قرن بیستم از دنیا رفته است. از آثار گرانبهای حکیم حبیب‌الرحمان، کتاب «ثلاثه غساله» است که در آن، مجموعه کتابهایی را که به زبان فارسی، اردو و عربی در بنگال نوشته شده (اعم از چاپی و غیرچاپی) ذکر کرده و در سه مجله در کتابخانه دانشگاه داکا نگهداری می‌شود.